

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในจังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อข้อมูลความรู้เหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการดำเนินงานวิจัยและตอบคำถามเพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยได้ชัดเจนและเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานเขียนต่าง ๆ มารวบรวมไว้ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาแบบองค์รวม
2. แนวคิด ทฤษฎี การมีส่วนร่วม
3. แนวคิด ทฤษฎี เครือข่ายการเรียนรู้
4. แนวคิด ทฤษฎี ผู้นำชุมชน
5. แนวคิด ทฤษฎี วิทยาการกระบวนการ
6. แนวคิด ทฤษฎี แผนชุมชน
7. ผลงานวิจัยและงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาแบบองค์รวม

เสรี (2533) อ้างโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534) ได้ให้ความหมายของ องค์รวมไว้ว่า องค์รวม หมายถึง ระบบความคิด ระบบคุณค่าและวิธีปฏิบัติที่มีความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมดในฐานะที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด ซึ่งก็หมายถึง คุณภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ในกรณีของสังคมไทย ซึ่งนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้สะท้อนคุณลักษณะขององค์รวมของการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่นี้ โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่ให้คุณค่าแก่ชีวิตจะต้องรวมเอาหลัก 5 ประการของสังคมไว้ทั้งหมด คือ

1. จิตใจที่มีธรรมะ การพัฒนาที่เอาความโลภเป็นที่ตั้งย่อมหาความเป็นธรรมไม่ได้
2. แบบแผนการผลิต ต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน

3. ความสมดุลของธรรมชาติ
4. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
5. ชีวีตชุมชน

2. แนวคิด ทฤษฎี การมีส่วนร่วม

2.1 ความหมาย

ปาริชาติ และคณะ (2543) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2) การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเสริมพลัง (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิงในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

เสนห์ (2527) อ้างใน อรอนงค์ (2539) ได้นิยามว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง นั้น คือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง ครอบงำ บังคับ ให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดแจง ให้ควบคุม ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคม

เป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเชื่อมั่น เพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ภูมิธรรม (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน จัดการควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกสังคมและได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจ กำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างที่ตนเองต้องการ (สุวรรณ, 2543) นอกจากนี้ยังได้เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

- 1) กลไกการพัฒนาต้องเคลื่อนย้ายจากรับรู้ประชาชนโดยประชาชนมีบทบาทหลักในการพัฒนา
- 2) เป้าหมายการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนเพื่อการพึ่งตนเอง มิใช่พึ่งพารัฐหรือองค์กรพัฒนาจากภายนอก
- 3) กระบวนการพัฒนาต้องยึดหลักล่างสู่บนมากกว่าจากบนสู่ล่าง

กล่าวโดยสรุปจากการรวบรวมนิยามความหมายของการมีส่วนร่วม และการศึกษาความหมายต่าง ๆ เกิดแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนได้เรียนรู้ และรับรู้ความสามารถของตนเอง แล้วพยายามเข้าไปควบคุม ตัดสินใจ และจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนของตนเอง อันนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง

2.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

Uphoff (1993) อ้างโดยสุภาวณี (2545) มองการมีส่วนร่วมของประชาชนถึงลักษณะและผลของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1) **พื้นฐานของการเข้าร่วม** ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมที่มาจากแรงจูงใจภายในจะเป็นแรงหนุน หรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมที่มาจากปัจจัยภายนอก โดยอาศัยอำนาจบารมี หรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจนอกชุมชนเองถึงจะสามารถกระทำได้สำเร็จ แต่ก็ไม่มีผลผูกพันทางใจ ความยั่งยืนต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ก็จะลดลง

2) **รูปแบบของการเข้าร่วม** การเข้าร่วมของประชาชนนั้นเป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับ

การเข้าร่วมกิจกรรม โดยผ่านกลุ่มตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชนจะอยู่ในลักษณะผู้ให้การสนับสนุน และให้ความร่วมมือ

3) *ขอบเขตของการมีส่วนร่วม* เป็นช่วงเวลากการมีส่วนร่วม การใช้เวลาเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ จะใช้เวลาไม่น้อยแตกต่างกัน ความถี่ห่างของจำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอและฤดูกาลที่เหมาะสมช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมแต่ละครั้ง

4) *ผลของการเข้าร่วม* ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นตัวของตัวเองสร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชน

ส่วนบัทชร (2537) อ้างโดยสุภาวดี (2545) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนาซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพ ออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ และคณะ (2543) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของภาครัฐทั้งในระบบนโยบาย มาตรการและระดับการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย หรือสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นต้องทำให้มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย และมีการตรวจสอบได้
2. ปัจจัยด้านประชากร มีสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วม มีสำนึกต่อความสามารถและภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และประชาคม
3. ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์กรพัฒนา มีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริมเอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนา สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้กับสมาชิกชุมชน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่เป็นวิธีการสำคัญต่อการพัฒนาเกือบทุกวงการสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาชนบทหรือการพัฒนาชุมชน เพราะประชาชนนั้นเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นิคม (2540) ให้ทัศนะว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ก็ตามหากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินการด้วยตัวเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็มิอาจสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่หากว่าประชาชนมีความรู้สึก เข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้และสามารถมองเห็นและคาดหวังในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อตนเองและค้ำประกันทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนเกิดการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการเข้าร่วมอย่างแท้จริงและจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนพร้อมทั้งจะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้เพิ่มมากขึ้น

3. แนวคิด ทฤษฎี เครือข่ายการเรียนรู้

แนวคิดที่เกี่ยวกับเครือข่าย จัดเป็นแนวคิดที่สำคัญ และถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ประเวศ วะสี กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โครงสร้างสมองจะทำให้เกิดการเรียนรู้สูง อันจำเป็นสำหรับการมีชีวิตรอด โครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมเรียนรู้ การที่จะเกิดสังคมเรียนรู้ (Learning society) นั้น โครงสร้างทางสังคม

ต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่งไปเป็นเครือข่ายสังคม หรือเครือข่ายสังคมเรียนรู้ (Learning society network) โดยสังคมต้องสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในสมดุลได้ (เอื้ออิสระ, 2544)

ปาริชาติ (2543) มีทัศนะว่า เครือข่ายเพื่อการเรียนรู้กิจกรรมการพัฒนาเกิดขึ้นได้ใน 2 รูปแบบ คือรูปแบบธรรมชาติ ซึ่งชุมชนหนึ่งชุมชนใดสามารถพัฒนากิจกรรมแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนเองได้ ชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงก็จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำรูปแบบและวิธีการไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งเป็นเครือข่ายการจัดตั้ง รูปแบบนี้เกิดจากองค์กรพัฒนาต้องการขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของตนเอง ก็จะใช้ชุมชนเดิมที่มีประสบการณ์และบทเรียนในกระบวนการพัฒนาแล้ว เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับชุมชนที่องค์กรพัฒนาเข้าไปดำเนินงานใหม่ ๆ

นอกจากนี้ สุนันทรา (2539) เห็นว่า เครือข่ายเป็นกระบวนการแก้ปัญหา การเอาชนะข้อจำกัดและพัฒนาตนเองของชาวบ้าน เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีพลังในการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการประสานพลังผู้นำ พลังขององค์กรชุมชน และองค์กรชุมชนอื่น ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง เครือข่ายมิได้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาหรือเป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพราะการเป็นเครื่องมือ นั้นหมายถึงสูตรสำเร็จที่หีบฉวยไปใช้ที่ไหน และเมื่อใดก็ได้ แต่เครือข่ายเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีความยืดหยุ่น เคลื่อนไหว และมีปรับตัวเองตลอดเวลา เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้เป็นวิธีการที่สำคัญต่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาของชุมชน

4. แนวคิด ทฤษฎี ผู้นำชุมชน (Community Leader)

โดยทั่วไป ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจและอิทธิพลในการนำบุคคลอื่นให้แสดงพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางหนึ่งตามความต้องการของตนหรือสมาชิกกลุ่ม ซึ่งผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการทำงาน หรือบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน โดยสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้ตามให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงการทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่กำหนดไว้ (กำธร, 2535) ในส่วนของจิตจำนงค์ กล่าวถึงความหมายของผู้นำ ท้องถิ่นว่า ผู้นำท้องถิ่น คือ บุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกันและพยายามหาทางให้

ประสบผลสำเร็จตามอุดมมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำท้องถิ่นจะมีอิทธิพลเหนือประชาชนในท้องถิ่นนั้น อันก่อให้เกิดความร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จของชุมชนเป็นสำคัญได้ (ปรีชาติ, 2543)

4.1 ลักษณะของผู้นำ

ลักษณะของผู้นำที่สมาชิกในชุมชนต้องการควรมีลักษณะดังนี้ (ยุทธนา, 2544)

1. มีความเฉลียวฉลาดในการตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นและผ่านพ้นปัญหาเหล่านี้ได้อย่างดี
2. มีวุฒิภาวะทางสังคมสูง คือ สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สังคมยอมรับและยกย่องนับถือ
3. เป็นผู้มุ่งหวังความสำเร็จ มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ไม่ทอดทิ้งในการทำงาน
4. มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถติดต่อกับคนได้ทุกคน
5. มีอำนาจในการปฏิบัติงานและการใช้อำนาจเหล่านั้นด้วยความเป็นธรรม ใช้เหตุใช้ผลในการทำงาน ไม่ใช้อารมณ์ของตนเป็นที่ตั้ง และไม่มีอคติกับผู้ใด

4.2 ประเภทของผู้นำ

สมพันธ์ และคณะ (2537) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น และได้มีการจัดประเภทของผู้นำสามารถจัดได้ ดังนี้

1. ผู้นำทางความคิด
2. ผู้นำทางด้านศีลธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำเริ่มจากการเทศน์สอนกรรมฐาน การลดอุปายมุข และประยุกต์ใช้กับงานพัฒนา
3. ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิค การปฏิบัติ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ ผู้นำที่เน้นหนักการทำกิจกรรมเฉพาะด้าน และผู้ที่มีกระบวนการทำงานที่ดีกับชาวบ้าน คือมีความสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุม อบรม ศึกษาดูงาน วิเคราะห์ชุมชน จัดอันดับปัญหานั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน
4. ผู้นำด้านการพูด แยกกระตุ้นเร้าทั้งแนวความคิด และการปฏิบัติการ พูดในสิ่งที่ตัวเองทำมาถนัด
5. ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ โดยเสนอแผนงานและกิจกรรมเข้าสู่หน่วยงานราชการได้
6. ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน การมีบารมีและความสามารถในการระดมทุนภายในชุมชนและภายนอก

นอกจากนี้ เชนดูรัฐชย (2541) ได้กล่าวถึงการพิจารณาความเป็นผู้นำว่ามีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) การพิจารณาจากตำแหน่งที่เป็นทางการ โดยมากเป็นตำแหน่งที่ทางราชการยอมรับ ผู้นำลักษณะนี้มาจากการเลือกตั้งของคนในชุมชนแล้วจึงถูกแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มต่าง ๆ ผู้นำประเภทนี้จะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ เพราะต้องติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐอยู่เสมอและเข้ารับการอบรมบ่อยครั้ง กล่าวคือ หน่วยงานราชการจะมีโครงการอบรมผู้นำชุมชนอยู่เสมอ การจัดโครงการหรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐที่ต้องการความร่วมมือจากประชาชน หรือการจัดกิจกรรมภายในชุมชนเองจะผ่านผู้นำชุมชนก่อนเสมอ ลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยผู้นำชุมชนอย่างมาก เพราะเป็นที่มาของการได้รับโอกาส ความสะดวกและผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของทั้งตนเองและครอบครัว ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงมากในการกำหนดการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

2) การพิจารณาจากผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นผู้นำที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐ แต่เป็นการยอมรับของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้น ผู้นำลักษณะนี้จะเป็นผู้ที่เคยกระทำคุณความดีหรือสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชนเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งสมาชิกในชุมชนยอมรับและให้ความเชื่อถือ และปัจจุบันยังคงเป็นที่พึ่งพาอาศัยของประชาชนได้ ผู้นำลักษณะนี้ปรากฏในด้านความมีชื่อเสียง เช่น ผู้นำเหมืองฝาย อดีตผู้นำที่เป็นทางการ ผู้มั่งคั่ง ผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ผู้นำทั้งสองแบบนี้มีลักษณะเหมือนกันตรงที่ การเป็นที่พึ่งพาอาศัยของชาวบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนของสังคมไทย และเป็นที่มาของการให้ความเชื่อถือ และความเคารพนับถือซึ่งจะมีผลเหนือการตัดสินใจของชุมชน เห็นได้จากกรณีที่คนไทยมีค่านิยมหนึ่งคือความเกรงใจและการเคารพผู้ที่ตนเองเคยพึ่งพาอาศัย ผู้มีอุปการคุณ และผู้ที่มีตำแหน่ง ซึ่งผู้ที่จะมีลักษณะดังกล่าวได้แก่ ผู้ที่มีความมั่งคั่ง มีความรู้ความสามารถ เรียกกันโดยทั่วไปว่ามี สถานภาพเหนือกว่า การแสดงความคิดเห็นโต้แย้งต่อผู้ที่สถานภาพสูงกว่าถือว่าเป็นการไม่สุภาพ ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมอุปถัมภ์ ซึ่งมีทั้งผู้ให้และผู้รับ ความเป็นผู้นำแสดงออกโดยการขอความร่วมมือ ผู้นำที่ได้รับการยอมรับสูงก็จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านสูงด้วย และในการเลือกตั้งตำแหน่งผู้นำชุมชน ชาวบ้านได้คำนึงถึงองค์ประกอบหลายประการ เช่น เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ ติดต่อกับทางราชการได้ มีความมั่นคง และได้รับการยอมรับสูง เพราะเป็นที่มาของการนำเอาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชน ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การเกื้อหนุนซึ่งกันและกันได้นำไปสู่การเป็น

วัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำที่มีสถานภาพดังกล่าวจะใช้อำนาจไปในทิศทางใด เพราะการเป็นผู้นำชุมชนจะมีสภาพเป็นผู้นำทางความคิดเห็นด้วย (เชษฐชัย, 2541)

กล่าวโดยสรุป ผู้นำเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นชุมชน การศึกษาครั้งนี้ สนใจศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนเป็นอย่างไร มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างไร

5. แนวคิดวิทยาการกระบวนการ

วิทยาการกระบวนการ (Facilitator) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวภายในชุมชนเพื่อร่วมคิดร่วมทำประเมินในการพัฒนาร่วมกัน รวมทั้งกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้คนที่หลากหลายในเวทีประชาคม (ทวีศักดิ์, 2542) และได้กล่าวถึงคุณสมบัติของวิทยาการกระบวนการมีส่วนร่วมที่ดี ต้องประกอบด้วย

1. มีทักษะการสื่อสารที่ดี รู้จักวิธีการทำให้ทุกคนมีปฏิริยาโต้ตอบกันด้วยความสัมพันธ์ภาพที่ดี สร้างความเชื่อถือไว้วางใจ
2. รู้จักคำถามที่เหมาะสมและกระตุ้นให้คิด รู้จักใช้คำพูดที่กระชับ ตรงประเด็น ชัดเจน ฟังจับประเด็น/เชื่อมโยงความคิดผู้อื่น
3. มีความยืดหยุ่นทางความคิด คิดในแง่ดี รับฟังความคิดเห็นคนอื่น มีจินตนาการ คิดสร้างสรรค์ ไม่ครอบงำความคิดผู้อื่น
4. มีบุคลิกภาพเป็นมิตร อยากรู้อยากเห็น อยากรู้เข้าใจ มีอารมณ์ขัน ไวต่อความรู้สึกของสมาชิกที่เปลี่ยนไป รู้จักคลี่คลายสถานการณ์และผ่อนคลายบรรยากาศ
5. วางตัวเป็นกลาง ไม่ตัดสินความคิดเห็นใครว่าถูกผิด ไม่ตัดสินคุณค่า ค่านิยมเชิงจริยธรรม
6. เชื่อในศักยภาพของผู้ค้อยโอกาส เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน

ทำนองเดียวกัน ชัยวัฒน์ และปาริชาติ (2543) กล่าวถึงบทบาทของวิทยาการกระบวนการไว้ว่า วิทยาการกระบวนการมีหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ ดูแลกระบวนการให้ถูกขั้นตอน ส่งเสริมให้แต่ละคนแสดงบทบาทของตัวเองอย่างเต็มที่ ดูแลวัฒนธรรมของการทำงานเป็นทีม จัดให้ทีมดำเนินไปได้ด้วยดี มีบทบาทเป็นผู้นำสมัยใหม่ (Modern leadership) คือ มีหน้าที่จัดการด้านกระบวนการ

จากที่กล่าวมา เห็นว่าวิทยาการกระบวนการเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการจัดทำแผน เพื่อที่ดึงความคิดเห็น ข้อมูลต่าง ๆ จากผู้เข้าร่วม รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความตระหนักและ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมอันนำไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลวของกิจกรรมนั้น ๆ ได้

6. แนวคิด ทฤษฎี แผนชุมชน

6.1 ความหมายแผนชุมชน

แผนชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การกำหนดอนาคตหรือความมุ่งหวังของชุมชน ว่าอยากจะ ให้ชุมชนที่เราอยู่เป็นอย่างไร แทนที่คนอื่นมาคิด มากำหนดให้เหมือนแต่ก่อน ดังนั้นการพัฒนา หรือการแก้ปัญหาของหมู่บ้าน ของตำบล ของท้องถิ่น จึงต้องให้สมาชิกในชุมชนเป็นหลักในการ กำหนด ส่วนหน่วยงานของรัฐ องค์กรต่าง ๆ หรือบุคคลอื่น เป็นเพียง “ผู้สนับสนุน” หรือ “พี่เลี้ยง” คอยให้คำปรึกษาและช่วยเสริมในสิ่งที่ชุมชนทำไม่ได้ และยังคงกล่าวอีกว่า เป้าหมายหลักของการทำ แผนชุมชนพึ่งตนเองนั้น ไม่ได้อยู่ที่การเขียนแผนงานให้ออกมาเป็นเล่ม ๆ แต่อยู่ที่การทำให้สมาชิก ที่มีอยู่หลากหลายในชุมชน “มีโอกาส” ได้มา “ร่วมคิด ร่วมค้นหา” เพื่อว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนพึ่ง ตนเองได้มากที่สุดและพึ่งคนอื่นน้อยลง (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2543)

สอดคล้องกับ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้ให้ความหมายของแผนชุมชน ไว้ว่า แผน ชุมชน คือ แผนที่เกิดจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน บนพื้นฐานความจำเป็น และความ ต้องการของชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรมด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาด้านการเกษตร การพัฒนา ด้านสังคม การพัฒนาด้านวัฒนธรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ โดยผู้แทนชุมชนจากทุก สาขาอาชีพ และเจ้าหน้าที่ของรับดำเนินการร่วมกัน นับตั้งแต่การสำรวจชุมชน การประเมิน ทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ และสร้างความฝันเพื่อนำมากำหนดเป็น แผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

กล่าวโดยสรุป แผนชุมชน คือ แผนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกัน กำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขของตนเอง ตามความต้องการและความจำเป็นภายในชุมชนนั้น และเป็นฐานข้อมูลในการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตามความหมายของแผนชุมชนนั้น เป็นการถือเอาชาวบ้านเป็นตัวตั้งในการพัฒนา เป็นการเปลี่ยนทัศนคติในการพัฒนาที่เคยมีมาเมื่อสอง ทศวรรษที่ผ่านมา ที่เรามักคิดว่า ชาวบ้านเป็นผู้ถูกพัฒนา (Object of Development) และกลุ่มนัก พัฒนาจากภายนอกจะเป็นผู้ไปพัฒนา เรียกว่าเป็นการทำงานแบบบนลงล่าง (กาญจนา,

2538) และปรีชาติ (2543) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ การสนับสนุนการรวมพลังในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย การพัฒนาผู้นำ แม้กระทั่งการติดตามและประเมินผล จัดว่าเป็นกระบวนการเสริมพลังแก่ชุมชนได้ทั้งสิ้น การส่งเสริมให้ชุมชน มีการจัดทำแผนของชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ โดยชุมชนเอง ทำให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองมากขึ้น

6.2 ขั้นตอนการจัดทำแผน

จากหนังสือราชการของสำนักบริหารราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง เรื่อง ชักซ้อมแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2543 เพื่อกำหนดขั้นตอนการจัดทำแผน ทั้งนี้เพื่อให้ อบต. แต่ละแห่งถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1. ศึกษาวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาอำเภอ เพื่อนำมาปรับใช้เป็นศึกษาวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาของตนเอง หรือใช้เป็นกรอบแนวทางการพัฒนา การจัดทำรายละเอียดของแผนงานและโครงการ
2. จัดทำรายละเอียดแผนงานและโครงการ
3. พิจารณาคัดเลือกแผน/โครงการ จากข้อ 2 ที่มีความจำเป็นแต่เกินศักยภาพของท้องถิ่นที่จะดำเนินงานเอง แต่มีความต้องการได้รับการสนับสนุนหรืออุดหนุนจากส่วนราชการ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาอำเภอ เพื่อบรรจุเข้าเป็นแผนงาน/โครงการประเภทการสนับสนุนหรืออุดหนุนตามระบบพัฒนาอำเภอ

นอกจากนี้สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ (2542) ได้วางแนวทางการจัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรระดับชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นเครื่องมือเชิงระบบที่ช่วยให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลดำเนินการร่วมกับชุมชน และทำให้เกิดกระบวนการในการกระตุ้นความคิดของคนให้สามารถหาคำตอบได้ที่ละชั้นจนถึงขั้นสุดท้าย ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ

- การสร้างทีมงาน
- การเลือกพื้นที่
- การประชุมชี้แจงผู้นำชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และประเมินชุมชน

- การรวบรวมและประมวลข้อมูลทุกมิติ

- การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ
- การสำรวจข้อมูลชุมชน
- การวิเคราะห์ชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ประเมินปัญหาและสร้างวิสัยทัศน์ร่วม

- การศึกษาปัญหาและความมุ่งหวัง
- การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความมุ่งหวังของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผน

- การกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน
- การวางแผนชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินการและการสนับสนุนแผน

- การเสนอแผนต่อชุมชน
- การวิเคราะห์แผนชุมชนและบูรณาการโครงการ
- แนวทางการดำเนินการตามแผนชุมชน
- การใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 7 การขยายผล

กล่าวโดยสรุป กระบวนการจัดทำแผนชุมชนดังที่ได้กล่าวมานั้น มีเป้าหมายที่คล้ายกัน คือ การให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผน ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กล่าวไว้ว่า การวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดประโยชน์ คือ เป็นกระบวนการที่กระตุ้นจิตสำนึกร่วมกัน ที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกันจากการได้ร่วมทำกิจกรรม การได้พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลและมาเห็นร่วมกัน ซึ่งวิธีการนี้ จะเป็นการสร้างและประสานแนวคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดแผนที่ได้จากความจำเป็นและความต้องการของชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ และช่วยให้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกชุมชน กระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้อย่างจริงจังและตรงกับความต้องการมากที่สุด ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จากสนับสนุนของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ทำให้เกิดความเข้มแข็งอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่างแท้จริง เพราะกระบวนการเรียน

รู้ของภาคประชาชนจากการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือทำ และเห็นประโยชน์ร่วมกัน จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง (อนุก, 2545)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม

7. ผลงานวิจัยและงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาของอังคณา (2530) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย อธิบายว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประเทศไทยมุ่งประเด็นความสนใจไปที่ได้รับความยาก ลำบากและมีฐานะยากจน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การจัดกิจกรรมต้องถูกยกเลิก เพราะประชาชนในท้องถิ่นไม่ให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ยังพบว่า การช่วยเหลือตนเอง (Self-help) ของประชาชนเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดจากภายนอก และไม่ได้เป็นการช่วยเหลือตนเองอย่างแท้จริง เพราะเมื่อตัวแทนภายนอกถอนตัวออกไปและไม่ได้เป็นการช่วยเหลือตนเองอย่างแท้จริง กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ต้องถูกยกเลิกไป การประเมินผลโครงการต่าง ๆ ทำให้เกิดคำถามว่า การพัฒนาควรเริ่มต้นที่รัฐบาล เอกชน หรือประชาชน ผลสรุปของการประเมินผลมุ่งไปที่การนำเอาการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจปัญหา พัฒนา วัตถุประสงค์ความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากร เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นผลให้การจัดทำโครงการต่าง ๆ มีผลโดยตรงกับประชาชน จึงมีหลักการ 3 ประการคือ หนึ่ง ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกแนวทางด้วยตนเอง สอง ใช้หลักการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นความพยายามแบบใหม่ที่ทำให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสาม ควรเริ่มต้นจากประชาชนภายใต้การสนับสนุนทั้งทางตรง และทางอ้อมจากรัฐบาล (เชษฐชัย, 2541)

วิบูลย์ (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า เจาะใจที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญคือ โอกาสและอำนาจของประชาชนในการที่จะกำหนดแนวทาง และการดำเนินการแก้ไขปัญหาของตนเอง

โกมล (2543) ได้ศึกษาวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เรื่องรูปแบบการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทรายและแม่แฝกใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสนทนากลุ่มแก้ไขปัญหาของชุมชน โดย ชุมชนมี

ส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้และสามารถนำไปแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยตัวเอง ทั้งนี้ชุมชนจะสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ไปพัฒนาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาด้านอื่น ๆ ของชุมชนอีกด้วย

สิริรัตน์ (2545) ศึกษาถึงการนำแผนพัฒนาการเกษตรไปใช้ในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการเกษตรของสมาชิก อบต. และการมีส่วนร่วมในการนำแผนไปใช้ในการดำเนินงานในด้านการพัฒนาการเกษตรของอบต. มีแนวโน้มในการมีส่วนร่วมมาก ส่วนความคิดเห็นของสมาชิก อบต. ในด้านการนำแผนไปใช้ในการพัฒนาการเกษตรมีแนวโน้มการเห็นด้วยเป็นอย่างมากเช่นกัน พบว่า เพศ อาชีพ รายได้ของครอบครัว ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง รวมทั้งการได้รับข่าวสารทางการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเกษตร และการนำแผนไปใช้ในการดำเนินงานในด้านการพัฒนาการเกษตรของ อบต.

พวงทอง (2545) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นประจำปี 2545 ขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ ยังอยู่ในระดับน้อย ทำให้เห็นว่าประชาชนยังไม่ค่อยจะให้ความสนใจในกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลเท่าที่ควร เช่น ในเรื่องการเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอปัญหาความต้องการขอท้องถิ่น และการเข้าร่วมตรวจสอบความโปร่งใสในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งอาจส่งผลให้การแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และให้ข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลจะต้องให้ความสำคัญและส่งเสริมสนับสนุนด้านความรู้ ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อลงกรณ์ (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ.2545-2549) โดยกระบวนการประชาคม: กรณีศึกษาอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แผนพัฒนาอำเภอที่จัดทำโดยกระบวนการประชาคม เป็นแผนที่สะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชน เป็นแผนที่สะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชน และสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ดีกว่าแผนพัฒนาอำเภอรูปแบบเดิมที่จัดทำโดยภาครัฐ โดยมีเหตุผลดังนี้

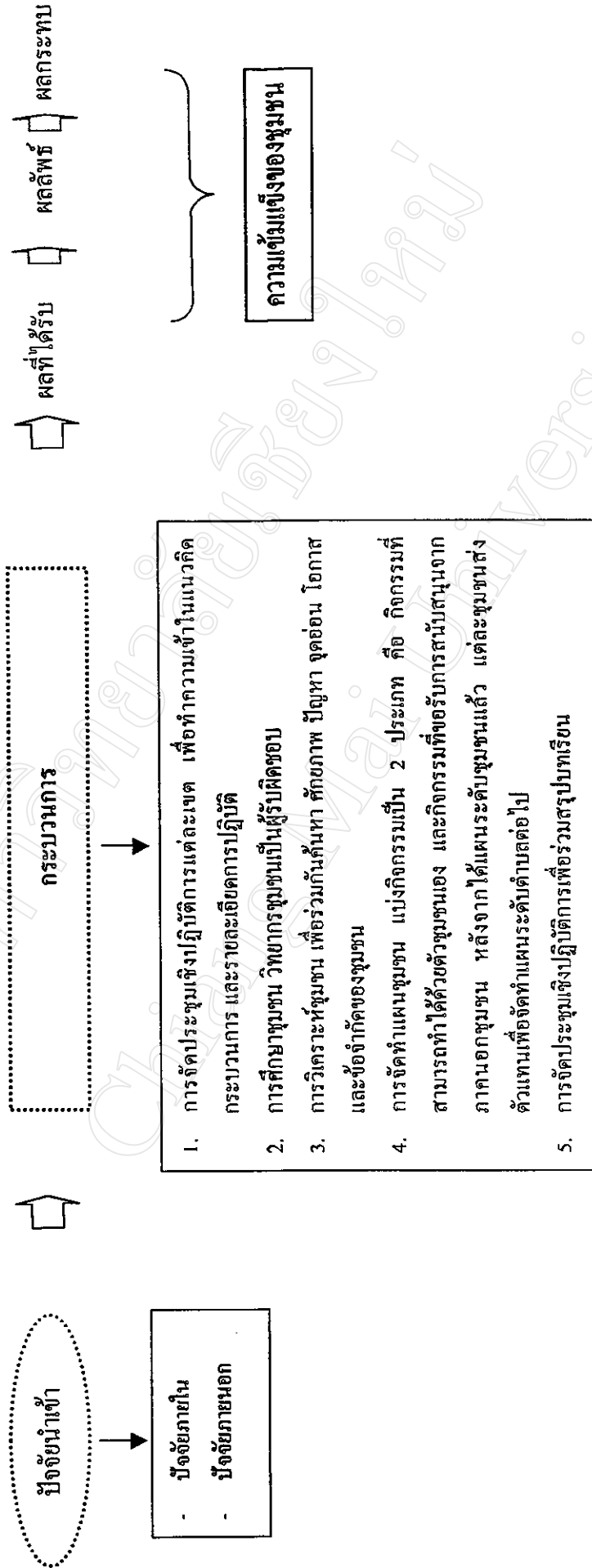
1) สมาชิกประชาคมอำเภอส่วนใหญ่เห็นว่า ประชาคมคือองค์กรที่เป็นเสมือนตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน จึงสามารถรับฟังความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ โดยไม่ละเลยต่อเสียงส่วนน้อยของชุมชน อีกทั้งเป็นการดำเนินงานโดยยึดถือหลักผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าพวกพ้อง สอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตย

2) แผนพัฒนาอำเภอโดยกระบวนการประชาคม เป็นแผนที่สะท้อนความต้องการของประชาชน จึงสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชน ได้ดีกว่าแผนพัฒนาอำเภอที่จัดทำโดยส่วนราชการ

3) ประชาคมสามารถผลักดัน/โครงการต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการเสนอแผนงาน/โครงการของชุมชนต่อส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่เริ่ม ตลอดจนการทำกิจกรรมต่าง ๆ เห็นว่า ชุมชน เป็นตัวการที่สำคัญที่จะสามารถพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง อันนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย